

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

АНАТОЛ АНЧЕВ. МОЯТА НАУЧНА БИОГРАФИЯ. ПО СЛУЧАЙ 70-ГОДИШНИНАТА МИ

София, ИК „ТИП-ТОП-ПРЕС“, 2022, 160 с.

Рецензията представя новопубликувания научен труд на Анатол Анчев „Моята научна биография. По случай 70-годишнината ми“, излязъл в края на 2022 г. Текстът се фокусира върху филологическите аспекти на огромното научно творчество на проф. Анатол Анчев.

ANATOL ANCHEV. MY SCIENTIFIC BIOGRAPHY. ON THE OCCASION OF MY 70TH ANNIVERSARY

SOFIA, TIP-TOP-PRESS PUBLISHING, 2022, 160 P.

The text is a review of a new scientific work by Anatol Anchev titled My Scientific Biography. On the Occasion of my 70th Anniversary, which was published in late 2022. The review focuses on the philological aspects of the enormous scientific oeuvre of Prof. Anatol Anchev.

Проф. д.ф.н. Анатол Анчев издаде своята научна биография, в която добросъвестно и скромно представя многостранната си научна дейност през дългия път като изследовател от 1977 г. до днес. В края на книгата той признава: „Аз съм филолог по професия, фолклорист по призвание, етнолог по стечение на обстоятелствата, аналитичнопсихологически антрополог по любов и поет по Божия дарба“. Тези думи отразяват едно богато и разнообразно творчество, в което основен обект на проучване в научните издания е словото, а в поезията то е изразител на авторовите емоции и мисли. С право можем да кажем, че проф. Анчев е истински филолог (от φίλος ‘обичащ, приятел’ и λόγος ‘дума, говор, слово’), който обича словото – изучава го и твори чрез него.

През 1977 г. Анатол Анчев завършва специалността „Българска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Като студент е един от основателите на кръжока „Проф. Ив. Д. Шишманов“; още по време на следването си участва в теренни фолклорни експедиции, в конференции на младите фолклористи; дипломната му работа е свързана със сватбения ритуал в Хасковски окръг. Затова съвсем естествено започва работа през 1978 г. в Института за фолклор при БАН, от 1995 г. работи в Етнографския институт с музей,

преструктуриран през 2010 г. в Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Научната му биография се реализира в една от областите на филологията – фолклористиката.

През 1991 г. А. Анчев защитава докторска дисертация, а през 2009 г. става доктор на филологическите науки с темата за лудостта в българския фолклор. Тя е обект на проучване в две негови монографии („Неизразимото слово на лудостта в тялото на българската традиционна култура“, 2006 и „Лудостта в българския фолклор“, 2018) и в редица статии и лекции. Във всички свои публикации авторът се опира на огромен езиков материал, който екскерпира от диалектите, от пословици и поговорки, от народни песни, анекдоти и вицове. Така той създава собствен корпус от названия на психичноболен човек в българския език, които интерпретира с методите на етнолингвистиката и аналитичната психология. Резултатите от неговите анализи са впечатляващи за всеки езиковед и културолог. Лудостта като феномен в българското битие се свързва с ритуалите в традиционната култура, които имат лечебно действие и терапевтична функция, а много от засвидетелстваните имена на лечебните обреди са обяснени според принципите на етнолингвистиката с действието на различни психологични механизми и с влиянието на основните психологични архетипи, установени от К. Г. Юнг. При разработването на темата за лудостта А. Анчев обединява езикознание, фолклористика и аналитична психология. Това става възможно благодарение на високия професионализъм, изключителните знания и креативния подход на изследователя.

В книгата „Моята научна биография“ са представени всички научни постижения на А. Анчев. Аз избрах на първо място да споделя възхищението си от работата му по темата за лудостта не само защото тя е неразработена и актуална в съвременното антропологично направление на лингвистиката, но и защото лично ме интересува при работата ми върху „Етнолингвистичен речник на българската народна медицина“ (М. Витанова, В. Мичева, Й. Кирилова, К. Мичева-Пейчева, Н. Николова, 2021). За мен беше удоволствие да разбере, че с Анатоли Анчев имаме общ интерес и към болестите в традиционната култура. Част от моите публикации са посветени на различни нечисти същества, а между тях болестите образуват семантичен кръг със свои диференциални признаци и езикови репрезентанти. Затова прочетох една от лекциите на А. Анчев за народните вярвания за епилепсията (припадлива болест, вънкашна болест и др.), парализата (урама, ограма), чумата (каран, колер, куда), уроките (зарек), в която открих поредица названия на болести и обреди за тяхното прогонване, осмислени чрез архетипите на Юнг.

Струва ми се, че всеки етнолингвист би намерил нещо полезно и новаторско в творчеството на проф. Анчев, защото то е наистина огромно и разнообразно. Той е автор на 21 монографии, 53 статии и 8 студии, които в рецензираната книга са описани подробно. Така читателят добива пълна представа за основните проблеми в научните изследвания на А. Анчев, които самият автор обобщава по следния начин: „българската народна песенност; обредността; българската народна демонология; взаимовръзката между армия и фолклор; лудостта в българския фолклор; българските народни занаяти; историята на

българската фолклористика, етнология и антропология; „съвременните“ прояви на българския фолклор; сънищата и фолклорът; психологическа същност на българската традиционна култура“ (с. 22). През много от книгите на проф. Анчев сякаш преминава една обща нишка, която ги свързва и подрежда в стройна система от образи и вярвания, изразени чрез езика във фолклорните текстове и чрез акционалните жестове в ритуалите. По този начин могат да се осмислят изследванията върху вампирите като нечисти същества, сянката като второ Аз, което е проява на несъзнаваното и често на тъмното, злото, нечистото, Ковача като демиург, но и като отгонител на вампирите и други зли сили.

Някои от монографиите имат обобщаващ характер и в тях авторът доказва, че изучаването на фолклорното богатство на българския народ е основна задача на съвременната наука. Такава е идеята във „Фолклорът – съдба на българите“, 1995 г., „Фолклор и фолклористика – пресечна точка на съдби (Опити за оцеляване на личността)“, 2021 г. Немалка част от изследванията на А. Анчев са посветени на утвърждаването на едно ново направление във фолклористиката – аналитичнопсихологичната антропология. Например: „Юнгиански подход към българския фолклор“, 2007; „Фолклор и аналитична психология. Една юнгианска конференция през погледа на фолклориста“, 2008; „От психологическата основа в народоуката на Иван Д. Шишманов до българската аналитичнопсихологическа антропология“, 2016. В книгата е отразено делото на живота на учения, на него той отдава изключително много време, творчески сили и любов. Не става дума само за научни публикации, а и за лекции пред студенти и докторанти в БАН, за доклади на конференции, за ръководство на докторанти с дисертации на теми, свързани с юнгианските подходи към традиционната култура, за подкрепа на научното израстване на млади специалисти в тази област, за организиране на научни семинари за учени от БАН, в които участват и представители на Института за български език. Тази дейност на А. Анчев безспорно оставя дълбока следа – той създава школа от подготвени антрополози, които ще продължат делото му, макар че все още няма секция „Аналитичнопсихологична антропология“ в Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей, БАН.

За да остана вярна на идеите в рецензираната книга, бих искала да спомена и друг приносен момент в научната дейност на проф. Анчев – разработването на проблематиката на сънищата и сънотълкуването в българския фолклор в поредица научни и научнопопулярни книги, които се радват на добър прием и се преиздават. Ученият разглежда сънищата в различни дялове на народното творчество – песни, разкази, приказки, легенди, пословици и поговорки, гатанки и фразеологизми. Отново е обработен огромен езиков материал, като част от него е събран при лични теренни проучвания в Банско и Сакар. Сънотълкуването се изследва в диахрония: в средновековната и възрожденската книжнина, в традиционната култура и в съвременността. Прилагат се методите на аналитичната психология за разкриване на архетипната същност на сънищата и психотерапевтичните им функции.

Бих искала да онагледа богатството от идеи в научните публикации на А. Анчев с един дребен, но съществен факт. Наскоро в българските медии много-

кратно беше обсъждано изучаването на баладата „Вградена невеста“ в програмата по литература за пети клас. Някои родители споделиха, че тази народна песен не е подходяща за петокласници, които не могат да осмислят метафоричния пласт в нея. Други направо настояваха тя да отпадне от учебния материал без оглед на възрастта на учениците. Разбира се, появиха се и мнения в защита на песента, която е изключително разпространена в българската етническа територия и трябва да се тълкува от гледна точка на вярванията и ритуалите в традиционната култура. В едно от проучванията на А. Анчев намерих точно научно обяснение на основния мотив за вграждането (по-често на сянката, отколкото на живия човек), което би могло да се използва и при преподаването на песента в часовете по литература. Според автора сянката в народните вярвания се осмисля като второто Аз на човека – тъмното, непознатото и несъзнаваното, източник на страх, гняв. А нейното вграждане представлява надмогване на влиянието на тъмните сили върху поведението на човека, тоест човекът израства, става по-силен, когато се отдели от сянката си. Така в народната песен майсторът става по-решителен, смел и знаещ, когато постъпва според обещанието и клетвата, а невестата става по-мъдра и вярна, когато се разделя със сянката си. Според А. Анчев песента отразява реалните ритуали на инициация в традиционната култура, които се отнасят както за младите мъже, така и за младите жени. Подобно тълкуване, без да се употребяват специфични термини, би могло да се възприеме и от учениците.

Дългогодишният път на проф. Анчев не се изчерпва само със стойностните му научни публикации, работа по проекти, съставителство и редакторство на сборници, тематични броеве на списания, организиране на семинари, публични лекции. Всичко това е част от делото му, с която той формира своя собствен принос на филолог в развитието на науката. Но има още една страна на делото му – той помага на други учени и формира следовници, които да продължат пътя му. Става дума за ръководството на дипломанти и докторанти, за лекциите пред студенти и докторанти, за участието в научни журита за присъждане на образователната и научна степен „доктор“, както и за избор на главни асистенти, доценти и професори. Самата аз имах щастието да бъда подкрепена от проф. Анчев при защитата на докторската ми дисертация и при избора ми за главен асистент в Института за български език. И до днес помня неговото становище по процедурата ми за „доктор“ – в него имаше много точни наблюдения, оценки, предложения, които издаваха ерудицията на един голям и задълбочен учен. Проф. Анчев е публикувал 26 рецензии за книги, ръководил е представянния на редица нови трудове. С една дума, раздавал се е, за да израстват младите хора в науката и да събират опит. На това е способен само един много голям учен и всеотдаен човек.

В книгата авторът споделя и бъдещите си планове – да продължи да издава събраните фолклорни материали, да завърши своя труд върху наследството на родителите си, да разработва още фолклорни феномени с методите на аналитичната психология. Знам, че със сигурност ще успее, предстоят му още много творчески предизвикателства и постижения. Защото за истинския филолог винаги има нови пътеки към знанието.

Книгата на Анатоли Анчев „Моята научна биография“ е венец на творчеството му, достоен за неговата 70-годишнина. Честит юбилей на големия изследовател, колега, приятел, учител! Нека бъдещето му дари здраве, за да осъществи всички свои идеи!

Калина Мичева-Пейчева / Kalina Micheva-Peycheva

✉ Доц. д-р Калина Мичева-Пейчева

Секция за етнолингвистика

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

kalina.micheva@gmail.com

✉ Assoc. Prof. Kalina Micheva-Peycheva, PhD

Department of Ethnolinguistics

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria

kalina.micheva@gmail.com